

Kolektivní bydlení - experimenty nikoli zbytečné

Author: Radomíra Sedláková | Published: 14.04.2011

Kolektivní dům byl typickým produktem konstruktivistických architektů. Ti chtěli nejen navrhovat novou architekturu zásadně odlišnou od všeho předchozí, ale především chtěli konstruovat nového člověka. Člověka kolektivního, tvora, pro nějž zájmy společnosti budou nad zájmy vlastními. K tomu měly sloužit i ony domy s kolektivními ložnicemi, se společnými kuchyněmi a jídelnami, s kolektivními hygienickými zařízeními a s kolektivními zařízeními pro děti... Některé projekty byly dopracovány až do detailních plánů, v nichž každá lidská aktivita měla svůj přesně vymezený a především jednotný čas.

Sovětská teorie, evropská praxe

I v české architektuře najdeme projekty, které se myšlenkou kolektivismu opájely. Třeba projekt Koldom od Josefa Havlíčka a Karla Honzíka z roku 1930, ze stejné doby obytný okrsek s kolektivizovaným bydlením od skupiny CIAM. Nešly ale tak daleko jako jejich sovětské předobrazy, nechtěly vytvářet nového člověka. Jejich hlavním cílem bylo pomoci vyřešit tíživou bytovou situaci chudších sociálních vrstev. Přitom chtěly svým potenciálním obyvatelům poskytnout také na nejvyšší možné úrovni technické vymoženosti doby - vždyť tekoucí teplá voda či ústřední topení v té době u nás nepatřilo k standardům ve většině domů vůbec. Avšak - v Česku, jako ostatně v celé západní Evropě, zůstalo jen u projektů, které měly své obdivovatele především v řadách architektů.

Existovalo ale i jiné pojetí myšlenky kolektivního bydlení a právě to se nakonec dostalo i do praxe. Kolektivní dům v něm nebyl chápán jako stavba, která svým lidem organizuje život a omezuje jejich soukromí. Byl pochopen jako stavba, která nabízí pohodlnou možnost volby a byl často užíván pro sociální bydlení, mimo jiné i proto, že se počítalo s tím, že v takových typech domů bydlí rodiny, kde všichni dospělí jsou zaměstnaní a tím se zásadně mění péče o domácnost. Např. ve Vídni jsou dodnes populární bytové komplexy z první poloviny století, které nabízejí vedle bytů poměrně širokou škálu služeb - prádelny, školky, dílny. Asi nejznámější z nich je Karl-Marx-Hof, postavený mezi lety 1927 až 1930 s ojedinělou expresivní architekturou architekta Karla Ehna, žáka Otty Wagnera.

Litvínovský experiment

Myšlenka kolektivního bydlení v střízlivějším pojetí se po 2. světové válce vrátila. První domy tohoto typu se objevily ve Francii, kde byly pod názvem L'Unité d'Habitation postaveny podle projektu Le Corbusiera. První byl v Marseille a stal se oslnivou ukázkou další úrovně moderní architektury. Dům s rozmanitými byty, včetně mezonetových, nabídl kromě nich leccos navíc - obchodní ulici zhruba v polovině výšky stavby,

kavárnu, restauraci, na střeše mateřskou školu a sportovní vybavení. Corbusierovy obytné jednotky byly postaveny ještě ve Firminy a v Západním Berlíně (tam v rámci výstavy Interbau v roce 1957). Dodnes to jsou krásné domy s pohodlným bydlením, oblíbené - právě kvůli soukromí, které svým obyvatelům poskytují.

V tehdejším Československu vznikly kolektivní domy dva. Oba jako výjimka, která neměla následování. Proslulejší je projekt Kolektivního domu v Litvínově, za nějž již v roce 1947 získali Václav Hlinský a Evžen Linhart vysoké ocenění na Trienále užitého umění v Miláně. Realizace se ovšem táhla dlouho a i proto byla rozdělena do dvou etap, které se liší konstrukcí. Původní stavba měla mít ocelovou konstrukci, ovšem v padesátých letech byl projekt v polovině přepracován na konstrukci železobetonovou. Na jeho vzhledu a dispozicích domu to však změnilo jen málo. Podobně jako Le Corbusierovy projekty nabízel především pohodlné bydlení v plnohodnotných bytech, včetně mezonetových, a k tomu rozsáhlou nabídku možného společného vybavení. Vycházel z později opuštěné myšlenky, že v domácnosti, kde jsou oba manželé zaměstnáni, je žádoucí nabídnout ulehčení od alespoň některých domácích prací. Proto zde samozřejmě byla prádelna (která měla i svou samoobslužnou část pro ty, kdo si své věci chtěli prát sami), jídelna (pokud si někdo nechtěl nebo nemohl vařit sám) i úklidové komory, kde byly kdykoli k dispozici pomůcky pro úklid (jenž si bylo možno také objednat). Byly tu také shozy na odpadky, každý byt byl vybaven skříňkou pro prádelní službu. Mimo to tu vzhledem k velkému soustředění lidí - šlo o celkem 352 bytů, z toho 100 mezonetových třípokojových, 172 dvoupokojových a 80 garsonier, kromě toho ve střední části byl ve třech podlažích internát mládeže - bylo poměrně široké společenské zázemí. Nejen mateřská škola a jesle, ale stejně tak knihovna s čítárnou, kadeřnictví, holičství, krejčovství, klubovny, dílny, také tělocvična a přednáškový sál. V nejvyšším patře byly také ateliéry.

Bylo to na svou dobu velkolepé. Ale za krátkou dobu se ukázalo, že ne všechno vyhovuje a proto přišly změny. Například byly zrušeny garáže, prádelna brzy začala pracovat jen pro závod a obyvatelům domu zbyla jen ta samoobslužná část. Jesle praskaly ve švech a v celém domě nebyl dostatek kočárkárén. Původní jídelna pro obyvatele se změnila v taneční restauraci. Nepočítalo se také s tím, že první obyvatelé zestárnou, jejich děti dospějí, odstěhují se a najednou nebude dost dětí do školních zařízení. Ani s tím, že s nástupem moderní techniky vyjde naprázdno prádelna. Nepočítalo se ani s tím, že chemický závod nemusí být navždy atraktivní zaměstnavatel a že ne všichni obyvatelé domu zůstanou jeho zaměstnanci. Že tedy třeba budou mít jiný životní rytmus, jiný způsob života.

Nepočítalo se prostě s běžným cyklem života lidí. Dům byl stavěn pro továrnu a továrna se zajímala jen o lidi v produktivním věku a ještě tak o jejich děti.

Uměřený Zlín

Kolektivní dům ve Zlíně byl od počátku svou velikostí uměřenější. Patřil do první skupiny poválečných domů, které nabouraly původní baťovskou ideu: kolektivně pracovat, individuálně žít. Do prostředí rodinných domů vstoupily domy bytové. Zlínský Koldům dostal od města příjemné místo nedaleko centra, přitom v duchu zlínské tradice v dostatečné zeleni, nedaleko školního areálu. Jeho jednoduchý hranol navazoval na tradici zlínské architektury železobetonovým monolitickým skeletem s rozponem 6,15×6,15 se sloupy na kruhovém půdorysu a s cihelnou vyzdívkou stěn a parapetů. Jsou tu byty dvou velikostí: 26 třípokojových a 76 dvoupokojových. Kapacitně tak zlínský Koldům představuje třetinu litvínovské stavby. Služby zde byly omezené - jen restaurace a klubovny, na střešní terase tělocvična. Školka a jesle byly v samostatném bloku připojeném chodbou - klubovnou. Zdejší pojetí kolektivismu vycházelo spíše z onoho hesla Tomáše Bati, kde každý jiný dům než rodinný znamenal bydlení kolektivní. I proto je tato stavba dodnes běžně užívána. Školka funguje jako vždy, v bývalém vybavení v přízemí vznikly výstavní prostory. Dům se snadno přizpůsobil novým potřebám.

Myšlenka kolektivních domů působí jako dávno odložené něco, co se neosvědčilo. Mimo jiné i proto, že je to cizí přirozenému způsobu života člověka. Oba české kolektivní domy jsou však díky tomu, že počítaly na prvním místě s normálním bydlením, životně dostatečně. Oba stojí za to, aby nevypadly z paměti.

Koneckonců, přesně takové bydlení s možností volby nabízejí dnes např. domy s pečovatelskou službou, ať pro seniory nebo pro handikepované.

Foto: archiv autorky

1. Corbusier Interbau Berlin 1957
 2. Havlíček - Honzík, Koldom, půdorysy
 3. Havlíček - Honzík, Koldom, projekt 1930
 4. Koldům Litvínov, 1. suterén
 5. Koldům Litvínov, mezonet
 6. Koldům Litvínov, model
 7. Koldům Litvínov, typické patro
 8. Koldům Litvínov
 9. Koldům Zlín, patro
 10. Koldům Zlín, přízemí
 11. Koldům Zlín, snímek Titanic
-

14.04.2011 10:36, Radomíra Sedláková